

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/45/42-46>

Xankişi Məmmədov

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
texnika üzrə fəlsəfə doktoru
<https://orcid.org/0009-0006-6978-3084>
kankishimamedov_53@mail.ru

Mahirə Nağıqızı fenomeni və onun dünyasının fəlsəfəsi

Xülasə

Bu araşdırmada XXI əsr milli ədəbi-bədii fikir tarixinin görkəmli nümayəndəsi, elmimizin, ədəbiyyatımızın həm inkişafında, həm də zənginləşməsində xüsusi xidmətləri olan istedadlı şair, fədakar maarif xadimi, Mahirə Nağıqızı fenomenindən və onun dünyasının fəlsəfəsindən söhbət açılır. Qeyd edilir ki, parlayan ulduza bənzəyən, milli varlığını, məniyimizi, kimliyimizi hər əsərində əks etdirən, oxucuya qürurverici və iftixaredici duyğular yaşadan Mahirə Nağıqızı fenomeni Azərbaycanın bəxtinə düşən qeyri-adi şəxsiyyət, əvəzolunmaz alim, şair, pedaqoq, müəllimlər müəllimi olaraq gənc nəslin milli-mənəvi ruhda tərbiyəsində və ümumən, milli düşüncə tariximizdə əvəzsiz rolu olan əbədiyaşar şəxsiyyətlərdən biridir. Riyazi dildə desək, Mahirə Nağıqızı dünyası fəlsəfənin alt çoxluğuna daxil olan bütün sahələri əhatə edir. Onun qələmə aldığı “Missiya”, “Ulu öndərimizin natiqlik məharəti”, “Heydər Əliyev və Azərbaycan dilinin inkişaf strategiyası”, “Dərzi dərzi Həsən Mirzə”, “Alim təfəkkürünün itiliyi”, “Üslubi morfologiya”, “Aşıq və el şairlərinin üslubi sintaksisi”, “Aşıq və el şairlərinin poetikası”, “Aşıq və el şairlərinin leksikası” və digər elmi, eləcə də “Mənim anam”, “Su at dalımca, ana”, “Yaşadacaq anam məni”, “Analı dünyam”, “Bayatılar və üç şeir”, “Onun daş nağılı”, “Ruhuna beşiksə, tanı, Vətəndir”, “Dilimiz – varlığımızdır”, “Salam olsun” adlı bədii kitabları və orijinal bayatıları ayrı-ayrılıqda bir həyat məktəbi, insanlıq dərside. “Ana dilim” şeiri isə xalqımızın zəngin mədəniyyətini, kökünü, soyunu, mənəvi dünyasını, bir sözlə xalqın məniyini, kimliyini varlığını əks etdirən qan yaddasıdır. Başdan-başa vətənpərvərlik, milli-mənəvi dəyərlər üzərində köklənmiş bu dərslərin fəlsəfəsi çox dərinidir.

Açar sözlər: Mahirə Nağıqızı, şair, alim, missiya, ana dilim, fəlsəfə

Khankishi Mammadov

Azerbaijan State Pedagogical University
PhD in Engineering
<https://orcid.org/0009-0006-6978-3084>
kankishimamedov_53@mail.ru

Mahira Naghigizi Phenomenon and Her World's Philosophy

Abstract

This study discusses the Mahira Naghigizi phenomenon – a prominent representative of 21st-century national literary and artistic thought, a talented poet, and a devoted educator whose contributions have been significant in developing and enriching our science and literature. It is emphasized that Mahira Naghigizi's world, which resembles a shining star and perhaps reflects our national identity, essence, and selfhood in every one of her works, inspires readers with pride and honor. She is regarded as an extraordinary figure gifted to Azerbaijan – an irreplaceable scholar, poet, educator, and a teacher of teachers – who plays an invaluable role in instilling national and spiritual values in the younger generation and in shaping the overall history of national thought. In mathematical terms, the “Mahira Naghigizi's world” encompasses all the domains that fall within the subset of philosophy. Her written works such as “Missiya” (Mission), “Ulu öndərimizin natiqlik

məharəti” (Our National Leader’s Oratory Skills), “Heydər Əliyev və Azərbaycan dilinin inkişaf strategiyası” (Heydar Aliyev and the Strategy for the Development of the Azerbaijani Language), “Dərdi dərin Həsən Mirzə” (Hasan Mirza’s Deep Sorrow), “Alim təfəkkürünün itiliyi” (The Sharpness of a Scholar’s Mind), “Üslubi morfologiya” “Stylistic Morphology”, “Stylistic Syntax of Ashug and Folk Poets”, “Poetics of Ashug and Folk Poets”, “Lexicon of Ashug and Folk Poets”, and other academic writings—as well as her literary works like “My Mother”, “Mother, Pour Water After Me”, “My Mother Will Keep Me Alive”, “My World with Mother”, “Bayatis and Three Poems”, “Her Stone Tale”, “If the Cradle Is for Your Soul, Know That It’s the Homeland”, “Our Language Is Our Identity”, “Greetings”, and – along with her original bayatis (a form of Azerbaijani folk poetry), each stand as a school of life and a lesson in humanity in their own right. Her poem “My Mother Tongue” is considered the blood memory that reflects our nation’s rich culture, roots, ancestry, spiritual world – in short, the very essence and identity of the people. Rooted deeply in patriotism and national-spiritual values, the philosophy behind these lessons is profound.

Keywords: Mahira Naghigizi, poet, scholar, mission, my mother tongue, philosophy

Giriş

Sözübütöv, sözünü dəyişməyən, sözünü danmayan, söz verib ona əməl edən, xeyirxahlıq üçün canından keçən, bar gətirdikcə başını və baxışlarını aşağı dikən, yaxşılıq etməkdən ləzzət alan, ömrünü xalqına, millətinə, dövlətinə həsr edən insanlara nadir, qeyri-adi, əvəzolunmayan, qənimət və ya fenomen insanlar deyilir. Müasir izahlı lüğətlərdə “fenomen” izah edilə bilinməyən nadir hadisə, qeyri-adi insan, əvəzolunmaz şəxsiyyət kimi qeyd olunur. Hər sahədə olduğu kimi ədəbi aləmdə də belə şəxsiyyətlər var. Mir Cəlal Paşayev, Həsən Mirzə, Mahirə Nağıqızı belə fenomenlərdəndir. Bu araşdırmada Mahirə Nağıqızı fenomenindən və onun dünyasının fəlsəfəsindən söhbət açılır. Parlayan ulduza bənzəyən, milli varlığını, məniyimizi, kimliyimizi bəlkə də, hər əsərində əks etdirən, oxucuya qürurverici və iftixaredici duyğular yaşadan Mahirə Nağıqızı fenomeni də Azərbaycanın bəxtinə düşən qeyri-adi şəxsiyyət, əvəzolunmaz alim, şair, pedaqoq, müəllimlər müəllimi olaraq gənc nəslin milli-mənəvi ruhda tərbiyəsində və ümumən, milli düşüncə tariximizdə əvəzsiz rolu olan əbədiyaşar şəxsiyyətlərdən biridir. Riyazi dildə desək, Mahirə Nağıqızı dünyası fəlsəfənin alt çoxluğuna daxil olan bütün sahələri əhatə edir.

Tədqiqat

Bənzərsiz və geniş yaradıcılıq diapazonuna malik olan Mahirə Nağıqızının qələmə aldığı bir-birindən maraqlı – “Missiya” (Hüseynova, 2019), “Ulu öndərimizin natiqlik məharəti” (Hüseynova, 2009), “Heydər Əliyev və Azərbaycan dilinin inkişaf strategiyası” (Hüseynova, 2023), “Dərdi dərin Həsən Mirzə” (Hüseynova, 2013), “Alim təfəkkürünün itiliyi”, “Üslubi morfologiya”, “Aşıq və el şairlərinin üslubi sintaksisi”, “Aşıq və el şairlərinin poetikası”, “Aşıq və el şairlərinin leksikası” və digər elmi, eləcə də “Mənim anam”, “Su at dalımca, ana”, “Yaşadacaq anam məni”, “Analı dünyam” (Hüseynova, 2015), “Bayatılar və üç şeir” (Hüseynova, 2015), “Onun daş nağılı” (Hüseynova, 2020), “Ruhuna beşiksə, tanı, Vətəndir”, “Dilimiz – varlığımızdır”, “Salam olsun” (Hüseynova, 2020) adlı bədii kitabları və orijinal bayatıları ayrı-ayrılıqda bir həyat məktəbi, insanlıq dərslidir. “Ana dilim” şeiri isə xalqımızın zəngin mədəniyyətini, kökünü, soyunu, mənəvi dünyasını, bir sözlə, xalqın məniyini, kimliyini varlığını əks etdirən qan yaddaşdır. Başdan-başa vətənpərvərlik, milli-mənəvi dəyərlər üzərində köklənmiş bu dərslərin fəlsəfəsi çox dərin olub, qəvvəs axtarır ki, bir-bir onları incəlyib üzə çıxartsın.

Poeziya bulağının gözündən su içən Mahirə Nağıqızı fəlsəfəsinin kökü birmənalı olaraq Allaha, vətənə, anaya, ataya, xalqına, millətinə, övladlarına, nəvələrinə, şəhidlərimizə və zəfərimizə olan sonsuz sevgiyə bağlıdır. Bu da bilavasitə qəlb zənginliyi ilə, ruh zənginliyi ilə bağlıdır. Sanki bu əsərlərin hamısının xəmiri təbiətlə, folklorla yoğrulub, mayası isə kökdən, süddən, sudan irəli gəlir. Elə bir əsəri, yazısı yoxdur ki, o əsərdən, o yazıdan həyat qoxusu, insanlıq ətri, humanizm tərəvəti hiss olunmasın. Onun əsərlərində, dolğun təsvirləri, canlı lövhələri xatırladan təbiət cizgiləri o qədər ustalıqla, zövqlə, incəliklə, olduğu kimi təbii yazılıb ki, oxucu özünü sanki həmin mühitdə hiss edir. Bu təsvirlərdən birinə diqqət edək: “1971-ci il idi. Yenə sazaqlı payız qapını kəsdirmişdi. Payız da

tələsirdi, anam da. Payızın sərt sazaqları artdıqca qışa bir addım da yaxınlaşır, ağacların sonuncu yarpaqlar da məğlubedilmişlər kimi bir-bir yerə düşür, irigövdəli, qollu-budaqlı ağaclar da sanki soyuqda üşüyür, gözümün qarşısında kiçilir, yığılırdı. Bunları mən, anamın dili ilə desək, “bikar adamlar” müşahidə edirdi. Anam isə bu vaxtlarda gördüyümüz kimi, yenə öz hazırlığında-qış hazırlığında idi. İpə sərilmiş ərşəni ağappaq süfrənin üstünə irisini ayrı, bir az xırdalanmışları da bir ayrı yığırdı. Təndirin üstündəki sac qıpqırmızı idi. Yaş dəsmalla sacın alouşunu alan anam ərşədən aşızənlərə doldurur və sacın içinə tökürdü. Yanındakı ərşini yerə qoymur, ərşəni sacda qovururdu. Onun zərif, ağ bənizi pörtüb qıpqırmızı olmuş, gözləri yaşarmışdı. Bu mərasim günortadan bir az ötmüş bitdi. İndi anam bağçada sərdiyi süfrələrdə ərşənin soyumasını gözləyirdi”. Zənnimcə, əlavə şərhə ehtiyac yoxdur. Bircə onu əlavə edim ki, Mahirə xanım nə yaxşı nəsrə gəlməyib, bu mənada yazıçıların əməlli-başlı bəxti gətirib.

Mahirə Nağıqızı dünyasının fəlsəfəsindən söhbət açarkən dünyanı heyratləndirən siyasət korifey ulu öndərimiz Heydər Əliyev haqqında qələmə aldığı “Missiya” kitabına və bu kitabda təqdim edilən faktların təhlil maneralarına, elmi və publisistik üslubların maraqlı sintezinə və bu sintezin fəlsəfəsinə nəzər salmaq kifayətdir. Əslində, vətənimizin böyük qızı, şərəfli və nəhəng bir nəslin daşıyıcısı olan Mahirə xanım ədəbiyyatımızda yeni mərhələdir, onun yaradıcılığının tədqiqi isə böyük əhəmiyyət daşıyır. Doğrudan da, ədəbiyyatda yeni iz açmaq, bu qədər cəlbədicə olmaq, cəmiyyətdə bu cür nüfuz qazanmaq, bu qədər tədqiq olunmaq, lirizmi, musiqililiyi ilə bu qədər seçilmək, iki yüzə yaxın şeirinə mahnı bəstələnmək Mahirə xanıma qismət olan kimi hər şairə qismət olmur. Sözsüz ki, bütün bu uğurlar şairin elmi, bilikli, məharətli, bacarıqlı, bir sözlə, bəşkin olmağından irəli gəlir.

Mahirə xanımın yaradıcılığında Qərbi Azərbaycan mövzusunun xüsusi yeri var və biz bunu təbii qəbul edirik. Sözsüz ki, bu da böyük insanın öz soy-kökünə, dədə-baba yurduna və elinə-obasına bağlılığından və sədaqətindən irəli gəlir. Həsən Mirzə kimi böyük el və elm adamının davamçısı necə olmalıdır ki? Onun “XIX-XX əsrlər Azərbaycan aşığı və el şairlərinin yaradıcılığında onomastik vahidlərin linqvopoetikasi” (Hüseynova, 2015), “Müasir Azərbaycan dili: Aşığı və el şairlərinin yaradıcılığında dialektizmlərin öyrədilməsinə dair” (Hüseynova, 2015), “Müasir Azərbaycan dili: Aşığı və el şairlərinin yaradıcılığının dil, üslub xüsusiyyətləri” (Hüseynova, 2018), “Qərbi Azərbaycan paleotoponimlərinin linqvistik etimoloji təhlili” (Hüseynova, 2023) və yüzlərlə məqalələri fikrimizcə çox şeydən xəbər verir. “Ana dilim” şeiri isə ən gözəl şeirlərdən biridir:

Yurd yaratdın, xalqıma ev- eşik oldun,
Laylalarla ruhumuza beşik oldun,
Dünyamızın sərhədinə keşik oldun,
Millət etdin el-elatı, ana dilim,
Dədəm-babam amanatı, ana dilim (Hüseynova, 2020, s.20).

Mahirə Nağıqızının bütün əsərləri tərbiyəvi xarakterə malikdir. Anasına olan sevgini xatırlamaq üçün “Saz havası” məqaləsinə diqqət etmək kifayətdir: Aşığı “İrəvan çuxuru” oxuyurdu, mənimsə gözlərim anamı axtarırdı və tapdı. O, qapının ağzında oturmuş, gözlərini uzaq, çox uzaq qeyri-müəyyən bir nöqtəyə dikmişdi. Nə düşünürdü, görəsən?! Anası Nahidə (Nahad nənə) saçlarını darayırdı, yoxsa atası Mirzəlioğlu İbrahim nəsihət verirdi, bəlkə də, Dərələyəzdə çiçəklərin arasında gəzirdi. Mənə elə gəldi ki, o həmin məqamlarda atalı-analı günlərini yaşayırdı... “Orta Sarıtel” başlayandan sona qədər anam gizli-gizli ağladı. Yanına gəldim: Ay ana, niyə ağlayırsan? Gör, Nəsiib dayı nə gözəl oxuyur...! “Bəs sən niyə ağlayırsan?”- deyəndə anam dilləndi və astaca əlavə etdi: Sən qulaq as. Anamla keçirdiyimiz o pərəsəng günləri xatırladım”. Kömür sobasının istisi adamlara elə xoş idi ki, sanki bayırda lopa-lopa yağan qarı belə düşünmürdülər, hamı sazın seyrində idi. Anamın gözlərindən narın-narın yaş ələnirdi. Mənsə yenə anamın dizinin dibini kəsdim: “Ay ana, nə oldu, niyə ağlayırsan? Nə yaxşı Nəsiib dayı gəldi! Ağlama, nə olar, bədir”. Belə yerdə kövrəlməyəsən, neyləyəsən?

Mahirə xanımın yaradıcılığında insan üçün ən mərhəm duyğuların poetik təzahürü olan mənzərələrdən və fəlsəfi düşüncələrdən istifadə arealı çox genişdir. Bu gözəlliyi hiss etməmək,

duymamaq, ləzzət almamaq mümkün deyil. Bu mənada şairin “Onun daş nağılı” kitabına nəzər salmaq kifayət edər.

Qarabağda müharibə gedən zaman Mahirə xanımın hərbi-vətənpərvərlik ruhunda yazdığı şeirləri, o cümlədən “Son döyüşə hazır ol” şeiri igidlərimizə, ərənlərimizə bu şeirdən ilham alıb onları qəhrəmanlıqlar göstərməyə, qələbələr qazanmağa, uğur qazanmağa, zəfər çalmağa, azgın düşmənlərin dərşini verməyə səsləyir:

Azərbaycan əsgəri, yolun Şuşaya gedər,
O yürüşün naminə son döyüşə hazır ol!
İntizarda Laçındı, Zəngiləndi, Kəlbəcər,
Pir görüşün naminə, son döyüşə hazır ol! (Hüseynova, 2020, s.39).

Vətənimizin bütövlüyü uğrunda yorulmadan çalışan Mahirə xanımın Qərbi Azərbaycanla bağlı gördüyü işlər də göz qabağındadır. Ümumiyyətlə bu böyük insanın yazdığı, dediyi, nə varsa, hamısı halallığın bəhrəsidir, “Yığiram” şeirində yazdığı kimi:

Ər öyüdünnən topladım,
Qəmi düyünnən topladım.
Ana südünnən topladım,
Nə yığdım halal yığiram (Hüseynova, 2020, s.48).

Mahirə Nağıqızının əsərlərində folklorun istər, arxaik, istərsə də çağdaş janrlarından hamısına, məsələn, dualara, alqışlara bol-bol rast gəlmək olur. Amma şairin bayatıları, haxıştaları, laylaları ələ düşmür. Bu əsərlərin hər biri gözəllik dünyasının sirli-sehirli qapılarını açmağa, “gözəllik” məhfumunun formuluunu müəyyən etməyə, dürüstlüyün və gözəlliyin tam tərifini verməyə imkan verir. Bu mənada şairin əsərləri mümkünsüz olanın mümkün olmasını öz oxucusuna anladır və onun əsərlərini oxuyarkən elə mənzərələr, bəzəklər, naxışlar, baxışlar yaranır ki, bu duyğular hətta ağıllı olanın da aqlını alır. Fikir fikri, düşüncə düşüncəni, duyğu duyğunu, söz sözü çəkir. Oğul gərəkdir ki, bu gözəllikdən baş açsın, onun dadını, tamamı duyub hiss edib ləzzət alsın. Mahirə xanımın iç dünyasının fəlsəfəsi bax budur. Fikrimizcə, dahiliyə gedən yol da elə burdan başlayır. Gərək, dediyin sözlə əməlin bir-birini tamamlasın. Yoxsa, hər şey yarımçıq qalar.

İstər-istəməz bir sual hər kəsi düşündürə bilər. Görəsən, Mahirə xanım bu zirvələri necə fəth edib? Bizə el gəlir ki, bu uğurların əsas səbəbi böyük şairimizin sözün və istedadının gücünə güvənməyindən irəli gəlir. Yoxsa, bu qədər uğur qazanmaq mümkün olmazdı. Açıqlığı deyək ki, Mahirə xanım kimi yazmaq çox çətindir. Bəlkə də, heç mümkün olan deyil, çünki bu duyğu, bu hiss yer adamında ola bilməz, amma bunu Mahirə xanım bacarıb. Səbəbi də odur ki, o, yer adamından çox-çox uzaq olan insandır. Elə ona görə ona “Göylər adamı”, “Ruh adamı” desək daha doğru və düzgün olar.

Nəticə

Sonda isə qeyd edək ki, XXI əsr milli ədəbi-bədii fikir tarixinin görkəmli nümayəndəsi, elmimizin, ədəbiyyatımızın həm inkişafında, həm də zənginləşməsində xüsusi xidmətləri olan Allah adamı, imam övladı, parlayan ulduz, işıqlı adam, nur çeşməsi, istedadlı şair, fədakar maarif xadimi, ləyaqətlik dağının zirvəsində bardaş qurub əbədi əyləşmiş Mahirə xanım xoşbəxt adamdır. Çünki xoşbəxt o kəsdür ki, özündən sonra onun ocağını yandıran, odunu, közünü sönməyə qoymayan, ideyalarını layiqincə davam etdirən, sonrakı ömrünün pöhrələrini yaşadan Könül Həsənova kimi qızı, mələyə bənzəyən nəvələri var. Bütün bu qeyd edilənlərdən belə bir nəticəyə gəlmək olur ki, əsərlərindən hər zaman bəhrələndiyimiz Mahirə Nağıqızı nə yaxşı ki, bizim müasirimizdir. Allah hər kəsin qənşərinə Mahirə Nağıqızı kimi yaxşılarını çıxartsın!

Ədəbiyyat

1. Hüseynova, M. (2015). *Analı dünyam*. Vətən.

2. Hüseynova, M. (2015). *Bayatılar və üç şeir*. Apostroff.
3. Hüseynova, M. (2013). *Dərdi dərin Həsən Mirzə*. Bakı. Vətən.
4. Hüseynova, M. (2023). *Heydər Əliyev və Azərbaycan dilinin inkişaf strategiyası*. Elm.
5. Hüseynova, M.(2015). *XIX-XX əsrlər Azərbaycan aşığı və el şairlərinin yaradıcılığında onomastik vahidlərin linqvopoetikası (Dərələyaz mahalı üzrə)*. ADPU.
6. Hüseynova, M. (2023). *Qərbi Azərbaycan paleotoponimlərinin linqvistik etimoloji təhlili*. ADPU.
7. Hüseynova, M. (2019). *Missiya*. ADPU.
8. Hüseynova, M. (2015). *Müasir Azərbaycan dili: Aşığı və el şairlərinin yaradıcılığında dialektizmlərin öyrədilməsinə dair (Dərələyaz mahalı üzrə)*. Vətən.
9. Hüseynova, M. (2018). *Müasir Azərbaycan dili: Aşığı və el şairlərinin yaradıcılığının dil, üslub xüsusiyyətləri. (Dərələyaz mahalı üzrə)*. Bakı.
10. Hüseynova, M. (2020). *Onun daş nağılı*. ADPU.
11. Hüseynova, M. (2020). *Salam olsun*. Bakı.
12. Hüseynova, M. (2009). *Ulu öndərimizin natiqlik məharəti*. Avropa.

Daxil oldu: 30.01.2025

Qəbul edildi: 12.05.2025